

- Visoki kontrast
- Čitljiv slog
- Podcrtane poveznice

Moderna vremena

Pogledaj... sve je puno knjiga.

TEMA • Piše: LADA ŽIGO ŠPANIĆ • 10.11.2025.

KNJIŽEVNOST, TRŽIŠTE I KULTURNA POLITIKA – ŠEST VAŽNIH PROBLEMA • AI - ARTIFICIAL INTELLIGENCE • UI - UMJETNA INTELIGENCIJA • AGENCIJA ZA ELEKTRONIČKE MEDIJE • ELA VAROŠANEC KRSNIK • HRVOJE HITREC • SNJEŽANA HUSIĆ • ŽARKO PAIĆ

Europski parlament podržao umjetnu inteligenciju na štetu autorskih prava

Ilustracija: UI

Kako napreduje aktualna javna bitka između *umjetne* i *umjetničke* inteligencije? Hoće li povijest civilizacije i pisma doista preuzeti stroj, ta krajnje sumnjiva „miješalica“ tuđih osjećaja, misli i ideja? Ili će, kao u većini SF filmova, čovjek ipak pobijediti posesivnu znanost kad ona pokaže svoju izopačenu morbidnu čud? Ako je SF mahom na strani ljudskog bića, zašto ne bi bila i stvarnost?

Tehnofili i *tehnofobi* svakoga se dana nadmeću u argumentima, pa se stalno izmjenjuju atmosfera straha i nade. Jedan od okidača za to jest i nedavna šokantna odluka Europskog parlamenta o korištenju UI potencijala. Podsjetimo, **EP** nije zaštitio autorska prava kulturnjaka u globalnom korištenju umjetne inteligencije, što je za Moderna vremena potvrdila i prevoditeljica **Ela Varošanec Krsnik**, predstavnica Društva hrvatskih književnih prevoditelja u Europskom savezu književnopravodilačkih udruga (CEATL). I u medijima je već planula vijest da je četrdesetak europskih i svjetskih strukovnih organizacija (autora, izdavača, producenata, izvođača) potpisalo otvoreno pismo EU 30. srpnja 2025., u kojem stoji da zakonodavac nije omogućio zaštitu prava intelektualnog vlasništva u kontekstu generativne umjetne inteligencije (GenUI). U pismu se navodi da je time ugrožen kulturni i kreativni sektor (koji je uglavnom i temeljen na autorskim pravima), a taj sektor u Europi zapošljava gotovo 17 milijuna profesionalaca i nosi gotovo 7% BDP-a Europske unije.

Hrvatsko društvo pisaca (HDP) i **Društvo hrvatskih književnih prevodilaca** (DHKP) javno su podržali to pismo u kojem se izražava neslaganje s čl. 53 Akta o umjetnoj inteligenciji kao i s Kodeksom prakse umjetne inteligencije opće namjene i

Mvinfo.hr koristi kolačiće („cookies“) kako bi vam pružio bolje korisničko iskustvo. Nastavkom **SLAŽEM SE** pregleda mvinfo.hr stranica slažete se sa korištenjem kolačića. Više informacija

da zakonodavci podilaze tehnološkim kompanijama i da se tako prešutno dopušta uporaba autorskih djela za vježbanje UI, gotovo bez ograničenja.

I hrvatske i svjetske strukovne udruge upozoravaju javnost „prije nego što bude prekasno” te pozivaju institucije EU-a da hitno promijene propise u korist kulture. Među brojnim domaćim reakcijama na opasni razvoj UI, spomenimo i [Deklaraciju o umjetnoj inteligenciji](#), koju je donio Upravni odbor **Društva hrvatskih književnika**, što se može pročitati i na web stranici te udruge. U toj deklaraciji upozorava se na gubitak autorskih prava umjetnika, na njihovu socijalnu sigurnost i na samu bit književne umjetnosti zavlada li umjetno čudovište ljudskom maštom.

Ogroman broj prevoditelja ostaje bez posla

No šteta je već načinjena. Do četrdeset posto prevoditelja u pojedinim europskim zemljama ostaju bez posla, desetine i desetine raznih europskih kulturnih udruženja protestiraju na sve strane, uglavnom bez većeg uspjeha. Amerika je bila ekspresnija – tamo je 2023. godine planuo štrajk Sindikata holivudskih scenarista zbog upliva umjetne inteligencije u struku. Nakon 146 dana štrajka postignut je preliminarni ugovor o korištenju UI, koji bi trebao zaštititi i članove Američkog udruženja pisaca (WGA), odnosno 11.500 filmskih i TV scenarista. Prosvjed je prouzročio štetu u milijardama, s obzirom na prekid rada u filmskoj i TV industriji. Borba scenarista bila je spektakularna, jer su im se pridružile mnoge filmske zvijezde.

No europske birokrate, izgleda, više zanima električni auto koje neće zagaditi okoliš negoli morbidna UI koja će zagaditi umjetničko stvaralaštvo te u dimu osrednjosti ugušiti talent i imaginaciju. Hoće li povodljivi europski zakonodavci uspjeti „službeno“ zamijeniti kreativne autore pukim alatima?

Bojazan od UI širi se poput otrovnog plina. U medijima je objavljeno i otvoreno pismo, odnosno *Izjava o superinteligenciji*, koju je potpisalo gotovo 900 javnih osoba. U pismu se poziva na „zabranu utrke u izgradnji umjetne superinteligencije“, odnosno na stroge regulacije umjetne moći. Pismo je objavio Institut za budućnost života (FLI), a u njemu se traži znanstveni konsenzus o radu i kontroli UI. Izjavu potpisuju ljudi u gotovo svim područjima, od vjerskih, strukovnih do tehnoloških lidera.

Mnogi drugi stručnjaci i udruge apeliraju na najgore mogućnosti zlouporabe umjetne inteligencije koju se može naučiti i onom najgorem – ubijanju. Sve se više upozorava na jezive programe, npr. na „virtualnoga partnera“ ili na opasnu aplikaciju koja može skinuti odjeću sa fotografije djeteta, što može biti povod i za ucjenjivanje. No, prepustimo tu stravu drugim stručnjacima, a mi se zadržimo se u okvirima naše teme – što lošega UI sprema piscima i prevoditeljima?

O tome za Moderna vremena govore prevoditeljice **Ela Varošaneć Krsnik** i dr. sc. **Snježana Husić**, filozof i sociolog prof. dr. sc. **Žarko Paić** koji je napisao brojne knjige o teroru tehnosfere (i primio ugledne nagrade) te književnik **Hrvoje Hitrec** koji je, među ostalim, sudjelovao i na 44. Zagrebačkim književnim razgovorima 2023. godine na temu *Povijesni roman u digitalno doba*.

Slovenski pisci digli se na noge

Mvinfo.hr koristi kolačiće („cookies“) kako bi vam pružio bolje korisničko iskustvo. Nastavkom pregleda mvinfo.hr stranica slažete se sa korištenjem kolačića. Više informacija **SLAŽEM SE**

Ela Varošanec Krsnik, prevoditeljica s engleskog i španjolskog, smatra da, iako umjetna inteligencija sama po sebi nije nužno ni dobra ni loša, iako bi ona mogla biti zanimljivo sredstvo (i) u kulturi, oko nje se vrti previše novca, interesa i ambicija da bi ostala samo neutralni alat. Posljedice, trenutačno, osjećaju svi. „Što se književnih prevodilaca tiče, anketa Britanskog društva autora pokazuje da je u UK-u čak 36 % prevodilaca ostalo bez projekata zbog UI-a, a 43 % ostalo je bez dijela prihoda. Kao koordinatorica Radne skupine za umjetnu inteligenciju u CEATL-u slične zabrinjavajuće priče slušam od kolega širom Europe.“

Varošanec Krsnik navodi dramatičan primjer: u susjednoj Sloveniji netko je došao na briljantnu poduzetničku ideju da pomoću UI-a prevede **Dostojevskog**, potpiše se na to kao prevoditelj, pa prodaje kao samizdat. **Dostojevski** je lektirni naslov, posao je krenuo, sve dok se kolege iz **Društva slovenskih književnih prevajalcev** nisu digli na noge kako bi zaštitili struku, ali i slovenski jezik i kulturu. Detaljnom analizom pokazali su da je djelo puno pogrešaka, a dijelovi očiti plagijati i kolaži prijašnjih prijevoda. „I naravno da jest“, potvrđuje **Varošanec**, „jer to u osnovi jest UI, obučena na cjelokupnom digitalnom znanju, legalno dostupnom ili ilegalno dobavljenom – stroju je svejedno, a ni korporacije previše ne mare – e da bi na našoj umjetnosti, kreativnosti, imaginaciji, znoju i prekarnom radu stvarala nove komercijalne proizvode koji su nam izravna konkurencija na tržištu. I to, odgovorno tvrdim, ne kvalitetom, i ne zbog onog što UI zaista može nego zbog obećanja nove tehnologije, brzine, naviknutosti tržišta na 'dovoljno dobro' (iako UI ni to nije).“

Ona ističe ovo „komercijalno“, jer OpenAI i slična imena daju naslutiti da je tu riječ o znanju dostupnom svima i za sve, „pa se umjetnicima često prigovara da kočje napredak i sebično žele svoje umotvorine zadržati za sebe, ili, zamislite samo drskosti, traže poštenu naknadu za svoja autorskim pravima zaštićena djela“.

A što pritom radi zakonodavac, pita se naša sugovornica. „Europski parlament nas **Aktom o umjetnoj inteligenciji** svakako nije zaštitio, već je praktički sve tehnološke kompanije pozvao da se posluže na švedskom stolu našeg rada. Kodeks prakse opće namjene, navodno izrađen da bi bolje definirao Akt, usprkos praznim obećanjima i više od deset prosvjednih pisama koje je potpisalo četrdesetak europskih udruženja kulturnih radnika i umjetnika, nije ništa promijenio.“

Zaključuje da, kao i sa svakom tehnologijom, pitanje nije što umjetna inteligencija zapravo može, nego tko je kontrolira, tko od nje profitira i, u konačnici, tko plaća ceh.

Čudovišni homo kybernetes

Nakon ove intrigantne izjave naše sugovornice, nostalgичno se možemo prisjetiti književne povijesti koja je imala čak i tipove umjetnika – neobuzdanog genija, ekscentričnog *dandyja*, meditativnog gradskog šetača *flâneura* i prkosnoga *boema* koji se u kavani dugo u noć sukobljavao s građanskim i drugim normama. Kakav je tip „umjetnika“ onaj koji zadaje parametre umjetničkoga djela umjetnoj inteligenciji? Na to grozno pitanje vjerojatno ne bi mogao odgovoriti ni **Walter Benjamin** koji je još 1936. godine objavio esej *Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti*, a u kojem je govorio o gubitku umjetničke aure u svijetu tehničke reprodukcije, što je bila drastična negacija romantičarske teze o djelu kao neponovljivom originalu. No tada je još čovjek vladao tehnologijom, dok danas umjetna inteligencija želi ovladati čovjekom.

Može li itko kopirati zaneseni ljudski duh, igru emocija, misli, svijesti i podsvijesti? Hoće li umjetničko ipak pobijediti umjetno ili će se to umjetno prirodno raspasti baš zato što želi postati živo? Tehničke struke, u kojima stoj doista može pomoći, nisu tema ovog teksta, nego je povod opasna prijetnja tisućljetnoj civilizaciji kulture, slobodi misli i jezika, metafizičkoj biti života. Bojimo se minoriziranja ljudskog duha, civilizacije potpuno „osviještenoga“ tj. „humaniziranoga“ stroja. To je daleko strašnije od totalitarnoga društva u fiktivnim djelima **Zamjatina**, **Orwella** ili **Huxleya** – tada je iskustvo stvarnih režima i tehničkog napretka prelazilo u imaginaciju, danas apstraktni algoritmi prelaze u zbilju. I dok Europski parlament podilazi laboratoriju i mogućem kraju čovjeka, mi se u branši pitamo: Gdje je granica stroja i čovjeka, gdje je granica normalnog i nenormalnog, etičnog i neetičnog u *tehnosferi*, gdje započinje „zabranjena zona“ između pojedinca i prirode?

Žarko Paić, foto: Tanja Draškić Savić

Prof dr. sc. **Žarko Paić** vidi veliku opasnost tehnosfere za um i jezik. Među mnogim nagradama, **Paić** je dobitnik i Nagrade HAZU za četiri knjige krovne teme *Tehnosfera: teoretiziranje umjetnosti i umjetna inteligencija*, objavljenih u razdoblju 2021. – 2023. godine. Riječ je o knjigama koje su objavili ugledni svjetski izdavači.

Paić navodi da *tehnosfera* kao novi „apsolut“ nije tek puki alat ljudskoga mišljenja koji fascinira svojim kognitivnim moćima i estetskim izgledom, već ponajprije ono što umrežavanjem informacija (tzv. Internet stvari) sam jezik kao „alat spoznaje“ i ljudske komunikacije svodi na problem algoritama i transdukcije. Prva žrtva ove superinteligencije, tvrdi, postaje jezik i tzv. književno prevođenje. „Prirodni će jezici biti muzealizirane tvorbe zastarjelih kultura i zastarjeloga 'čovjeka', a prevođenje tekstova koji pripadaju veličajnoj prošlosti od antike do naših dana obavlja već sada Google-translator, ChatGPT ili će to činiti već neki drugi možda moćniji i učinkovitiji sustavi preradbe i pohrane informacija.“

I što ćemo sada, pita se **Paić**, kad je sve to „dospjelo do onoga što **Gilles Deleuze** i **Felix Guattari** u spisu *Što je filozofija?* nazivaju svezom kaosa i reda, u kojem vlada „beskonačna brzina“ tehnoloških promjena?“ Kako zaustaviti ovaj proces koji ide do toga da čovjek postaje suvišan u veličajnim igrama s jezikom poezije i filozofije? Što ćemo s onom lakoćom umijeća i težinom zadaće mišljenja u prevođenju, npr. **Dantea**, **Nietzschea** ili **Mallarméa**?

Zaustaviti to, smatra **Paić**, jest „bezizgledno poslanstvo bilo koje sustavne politike kulture u Europi, iz jednostavnog razloga što ovo nije stvar 'suverenizma' nikakve nacije-države, već planetarna moć izgradnje jedne posve nove i krajnje čudovišno racionalne civilizacije koja stvara istodobno čovjeka kao *homo kybernetesa* i kao *subjekta globalnoga primitivnog društva*“. Znanje, dodaje **Paić**, od ideala prosvijećenosti postaje jedino pragmatična korist za procvat informacijskoga kapitalizma. „Čitave generacije mladih već su „usisane“ u megastrojno 'učenje' kojim *tehnosfera* ovladava i ljudskom intuicijom i snovima baš kao u filmu **Wima Wendersa** znakovita naslova *Unitil The End of the World*.“

Umjetnost je, zaključuje **Paić**, posljednja preostala alternativa ovom procesu „dehumaniziranja“ i prelaska u posthumano stanje. Umjetnost se mora oduprijeti informacijskom laboratoriju, ostati nedodirljiva na to da se jezik podvrgne zahvatima umjetne transplantacije smisla ljudske egzistencije. Umijeće apsolutne kreativnosti, ističe **Paić**, ne dolazi iz svijeta znanosti, već iz slobode i imaginacije umjetnosti i filozofije. „A one nemaju nikakvu drugu svrhu osim u mišljenju otvorenost novoga svijeta i njegove moguće razlike spram ovog mahnitoga narcizma i totalnog nihilizma u znaku apsolutne vladavine broja i slike.“

Umjesto da UI pomaže beračima voća po žegi, ona uzima posao umjetnicima, koji ga zbilja žele

Snježana Husić, foto: Tomislav Krišto

Dr. sc. **Snježana Husić**, koja prevodi s talijanskog i engleskog, kaže: „U trenucima optimizma, zamišljam umjetnu inteligenciju kao balerinu koja se okreće navrh mehaničke glazbene kutije na navijanje pa mislim: i njoj će doći kraj. Kad su se te glazbene kutije pojavile, bile su atrakcija, ali brzo smo ih se zasitili i draže nam je čuti tapkanje papučica po daskama kazališne pozornice i vidjeti sjaj znoja na koži balerina i baletana. Kad govorimo o književnom tekstu i o prevođenju književnih tekstova, moramo se zapitati: kako **nešto što ne osjeća može prenijeti osjećaj**? Najviše što možemo dobiti imitacija je osjećaja, a time izlazimo iz područja književnosti i ulazimo u područje pornografije.“

Husić nastavlja da se možda za koju godinu veliki jezični modeli i umjetna inteligencija razviju toliko da ponude donekle prihvatljive prijevode. Ali to bi opet bile samo imitacije. „To je poput *Ilirskog preporoda* **Vlahe Bukovca** koji je kao poklopac bombonjere krasio mnoge kuće i stanove u mom djetinjstvu. Odlično, tako je sjajno umjetničko djelo ušlo u život mnogih ljudi. Ali to nije svečani zastor zagrebačkog HNK. Poklopac bombonjere za raj, zastor u HNK za gospodu: nije to demokracija, nego privid demokracije. Kao i budućnost u kojoj ja prevodim **Calvina** i **Emily Dickinson** za gospodu, a umjetna inteligencija ljubiće za raj. Meni je neprihvatljiva takva diskriminacija i ljudi i književnih djela i žanrova.“ Svaka knjiga, kaže, zaslužuje najboljeg književnog prevodioca kojeg može dobiti, svaki čitatelj zaslužuje najbolji književni prijevod, bez obzira na to čita li **Dantea** ili krimić iz supermarketeta.

Zato je, objašnjava **Husić**, pitanje umjetne inteligencije vrhunsko političko i ekonomsko pitanje, a tek onda estetsko. U razvoj umjetne inteligencije ulaže se nevjerojatno mnogo novca, što znači da se to ulagačima mora isplatiti. Isplati se zato što se s tržišta rada istiskuju najobrazovaniji slojevi. „Umjesto da se ulaže u razvoj tehnologije koja će dokinuti potrebu da ljudska bića beru rajčice i jagode na nepodnošljivim vrućinama u plastenicima ili na suncu koje prži, umjesto da se smanjuje potreba za opasnim poslovima poput rudarskog, ljudima se oduzimaju poslovi koje vole raditi. Najugroženiji su zapravo programeri, ždere ih čudovište koje su stvorili, a vjerujem da većina programera voli programirati, jer to je kreativan posao. U svakom slučaju, ja volim prevoditi književnost i još mi se ne ide u penziju“, završava **Husić**.

Opasna umjetna inteligencija stvara nove oblike plagijata

Hrvoje Hitrec, foto: Noć knjige

Mvinfo.hr koristi kolačiće („cookies“) kako bi vam pružio bolje korisničko iskustvo. Nastavkom pregleda mvinfo.hr stranica slažete se sa korištenjem kolačića. Više informacija **SLAŽEM SE**

zdravstvu i slično. Problem, ističe, nastaje kada se umjetna inteligencija nasilno doziva u svijet umjetnosti, poglavito književnosti. „Tendencija je, naime, zlostavljanje autorova teksta, dotično oduzimanje teksta autoru i poigravanje njime u cyber-prostoru, odvođenje u multimedijisku igraonicu, s vizualnim 'dodatcima' i objašnjavanjima, nepotrebnom ponavljanju i stvaranju hiperteksta, koji se već odvio u glavi, u umu, u erudiciji, u duhu i duši stvaratelja klasičnoga teksta.“

Hitrec tvrdi da je riječ o velikoj opasnosti, već vidljivoj, novoga oblika plagijata. „S ljudskim smo se plagijatorima često susretali, njihove plagijate podosta lako prepoznavali. Ali je stroj puno lukaviji, njegovim načinima je teško doskočiti, jer on ne plagira jedno djelo, nego usisava sve oko sebe i uzima ono što mu odgovara (ili mu je zadano da tako čini).“ Stoga, podsjeća naš sugovornik, nije čudno da su se prvi pobunili filmski scenaristi, vidjevši 'gotove proizvode' umjetne inteligencije posve pristojno uobličene, nastale kao slagalice već viđenih scena i kadrova, kojih se odnekuda sjećaju, vješto preoblikovane. „Na isti način stroj može napisati književno djelo, recimo roman, samo što prethodno mora imati na raspolaganju niz objavljenih 'ljudskih' prozaičkih djela, e da bi se bacio na vampirski posao i isisao ih njih ne samo dijelove sadržaja, nego i čuvstva, odnose među ljudima, tragične i komične obrate.“

Hitrec smatra kako umjetna inteligencija, znači stroj, nikada neće moći sama stvoriti originalno umjetničko djelo. „Kako god bila pametna i dosjetljiva, nikada neće dostići umjetničku inteligenciju, autorsku samosvojnost, originalnost i neponovljivost ne samo u umijeću pisanja, nego i značajkama i značenjima koje umjetničko djelo ima u svom vremenu ili u svim vremenima.“ Dodaje kako treba imati na umu da je presudan čovjek (ili skupina ljudi) koji u stroj ubacuju „gradivo“. Ako, npr. tko zloradi ubaci vreću ideološki obojenih podataka za roman iz bliže povijesti, onda će stroj bez provjere „napisati“ prozu s nabojem koji mu je ponuđen.

Hitrec je ipak optimističan. Ljudi su, kaže, doskočili svakojakim tehnološkim ugrozama, a glede plagijata, smislić će i računalo koje u nekoliko sekunda otkriva iz kojih je komadića mnogih djela stroj sastavio svoj tekst.

UI stvara klišeje koje će prozreti svaki umjetnik

Možemo se, na kraju, složiti sa svim sugovornicima – algoritmi gadno prijete kulturnjacima, stručno i egzistencijalno, ali nitko ne može uništiti duh, taj fluidni entitet bez zakona i definicije. Ako danas upitamo UI da, npr. dovrši neku priču po zadanim alatima, dobit ćemo takvu hrpu klišeja da ćemo se istinski nasmijati. Ili, zamolimo li UI da nam za naslovnice „nacrta“ stol, knjigu i bijelu rukavicu koja simbolizira nježnu ruku pjesnika, dobit ćemo takav figurativni kič koji ne bismo uramili ni smrtnom neprijatelju. Mi koji razlikujemo umjetnost od plitke imitacije, učas ćemo prozreti umjetnu inteligenciju koja se obraća većini bez profinjenog ukusa, onoj istoj većini koja gleda puki sadržaj napetih filmova, a da ne prati ni čari glume ni umijeće režije. Ako prevoditelji, pisci, scenaristi i redatelji doista počnu masovno gubiti posao, možda će opet umjetničko djelo postati elitna tvorevina s aurom neponovljivosti. I vjerojatno će dobiti na cijeni. Kao i ručno izrađena umjetnička ogrlica u moru bižuterije ili kao unikatna haljina u uličnom kaosu jeftine konfekcije.

Naprijed, umjetna inteligencijo, zaštićena briselskim birokratima, baš nas zanima dokle ćeš u svom „umjetničkom“ pohodu stići!

Serijal tekstova „[Književnost, tržište i kulturna politika – šest važnih problema](#)“ objavljuje se uz financijsku potporu autorici od Agencije za elektroničke medije iz programa *Poticanje novinarske izvrsnosti*.

– POVEZANI SADRŽAJ –

ČITAONICA • 29.08.2025.

Umjetna književnost i umjetna inteligencija

Mvinfo.hr koristi kolačiće („cookies“) kako bi vam pružio bolje korisničko iskustvo. Nastavkom SLAŽEM SE pregleda mvinfo.hr stranica slažete se sa korištenjem kolačića. Više informacija

ChatGPT ili koga zapravo čitamo?

Tema • 27.11.2025.

Mladi i tehnologija: Jedva deset posto učenika pročita lektiru
